

ФЛОРИСТИЧНА ТА ЦЕНОТИЧНА СТРУКТУРА БОЛІТ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТРОВ'Я

Ключові слова: Середнє Придністров'я, болото, угруповання, домінування

Вступ

Середнє Придністров'я як самостійний регіон був виділений під час флористичного районування Волино-Поділля Б.В. Заверухою в 1985 р. (Заверуха, 1985). Він простягається вздовж Дністра від м. Заліщики (Тернопільська обл.) до м. Могилів-Подільський (Вінницька обл.). За фізико-географічним районуванням України (Геренчук, 1968) територія Середнього Придністров'я належить до Західно-Подільської височинної області Західно-Української лісостепової провінції. В часи плейстоцену регіон не зазнавав тотального материкового зледеніння, що сприяло збереженню тут унікальної фіторізноманітності, особливо неморальної, лучно-степової, степової та кальцепетрофітних флористичних комплексів.

Болота Середнього Придністров'я досі мало привертали увагу дослідників. Через меліорацію, здійснену на початку минулого століття, великі площі боліт були осушені й перетворені на сільськогосподарські угіддя, а інша частина їх підтоплена внаслідок створення тут водосховищ і ставків. У науковій літературі є лише описи флори даного регіону (Андржиевский, 1855; Богатський, 1928; Кузнецова, 1963; Заверуха, 1985; Любінська, 2004). Коротку характеристику різних типів боліт і болотних ценозів, опис болотних заказників Західного Поділля у своїх публікаціях дають М.С. Боч і М.І. Рубцов (1962), Є.М. Брадів і Л.С. Балашов (1967), С.В. Зелінка зі співавторами (1984). Деякі відомості про рослинний покрив північних районів Хмельницької області, зокрема про наявність висячих (схилових) боліт, є у працях М.І. Котова (1929) і Ю.Д. Клеопова (1935). Продовжив дослідження рослинності водно-болотних угідь на цій території М.І. Козак (2004, 2008). Він дає характеристику найтиповішої рослинності водно-болотних угідь Західного Поділля, пропонує методи оптимізації екологічного впливу

на болотну рослинність, зокрема парку «Подільські Товтри». Останніми роками фіто- та флорорізноманіття Середнього Придністров'я вивчали В.В. Новосад, Л.І. Крицька, Л.Г. Любінська (2009, 2010).

Незважаючи на низький відсоток заболоченості даного регіону (близько 1 % від загальної площі), болотні фітоценози є невід'ємним елементом заплавних комплексів і характеризуються значною ценотичною різноманітністю. Болота відіграють важливу гідрологічну роль, вони є оселищем багатьох рідкісних видів рослин і представників зооценозів. Водночас, через непридатність для землеробства, вони є осередками відносно добре збереженої природи посеред агроландшафтів. Оскільки болота займають переважно незначні площі (0,2–0,5 га), це створює труднощі при організації їхньої охорони.

Мета наших досліджень — вивчити синтаксономічне різноманіття, видовий склад і структуру болотних угруповань Середнього Придністров'я.

Об'єкти та методи досліджень

Геоботанічне вивчення території Середнього Придністров'я в Тернопільській, Хмельницькій та Вінницькій областях проводились упродовж 2011–2012 рр. із застосуванням детально-маршрутного методу.

Описи здійснювалися за загальноприйнятою методикою домінантної класифікації рослинності. Загалом було обстежено 29 болотних масивів поблизу 22 населених пунктів і зроблено близько 120 повних геоботанічних описів.

Назви рослин наведені за «Определителем высших растений Украины» (1999), зі змінами.

Результати досліджень і їх обговорення

Згідно з торфово-болотним районуванням України, Середнє Придністров'я належить до торфово-болотного району Подільського Лісостепу (Торфово-болотний фонд, 1973). Геоморфологічні умови даного регіону (підвищення і роздробленість території, наявність потужної товщі водопрониклих лесових

порід і вапняків) малосприятливі для формування боліт, а от кліматичні умови майже не відрізняються від кліматичних умов дуже заболоченого Полісся, й тому боліт тут більше, ніж у прилеглому на сході району Правобережного Лісостепу. Ступінь зволоженості території тут досить високий, на більшій її частині такий самий, як і на Поліссі. Середня кількість опадів становить 600—700 мм на заході та 500—600 мм — на сході цієї території. Проте високі середньорічні (6,8—7,5 °С) та літні (18,3—18,8 °С) температури сприяють швидкому випаровуванню та перешкоджають формуванню боліт.

Заболоченість і заторфованість району невисокі, але більші, ніж у Правобережному та Східному Лісостепу, які розміщені на сході. Загальна заболоченість становить 0,8 %, заторфованість — 0,7 % (Балашов и др., 1982).

Болота Середнього Придністров'я розвиваються насамперед у заплавах річкових долин і на днищах балок, за наявності невеликих поздовжніх нахилів і постійного впливу повеневих і ґрунтових вод. Важливе значення для утворення боліт має наявність у долинах і балках звужень, що пов'язано з геологічною будовою.

Водно-мінеральне живлення досліджуваних боліт відбувається за рахунок повеневих, поверхнево-стічних і ґрунтових вод, які інколи виклинюються на схилах у вигляді джерел. Роль атмосферних опадів у загальному балансі живлення незначна, а тому тут формуються болота лише низинного типу (Типи болот ССРСР., 1974).

За рослинним покривом переважна більшість їх — трав'яні або чагарниково-трав'яні, рідше трапляються лісові болота, представлені чорновільшняками або вербовими лісоболютними угрупованнями з деревостаном, зімкненість крон якого 0,3—0,8.

Усі досліджені болота Середнього Придністров'я ми відносимо до таких типів: 1) заплавні; 2) долинні; 3) схиліві (висячі).

Найпоширенішим геоморфологічним типом є заплавні болота. Вони приурочені в основному до заплави малих і середніх річок, а також до ставків, причому щорічно навесні затоплюються талими водами, а в разі затяжних дощів — улітку й восени.

Ми описали такі болотні масиви в Тернопільській обл.: на околицях м. Борщів (р. Нічлава), с. Дзвинячка (р. Дзвинячка), с. Добровляни, с. Мушкатівка (р. Циганка); в Хмельницькій обл.: в с. Привороття (р. Мукша), с. Кадиївці (р. Жванчик), околиці м. Кам'янець-Подільського (р. Смотрич), с. Слобідка Рах-

нівська (став); у Вінницькій обл.: с. Юрківці (р. Серебря), с. Сугаки (р. Дерло), с. Кукавка (два ставки), с. Конєва (став), с. Вендичани (став).

Водний режим досліджуваних боліт надзвичайно різноманітний. Найбільш обводнені ділянки боліт вкриті високотравними угрупованнями, які флористично бідні й одноманітні, проте утворюють велику фітомасу. Такі угруповання трапляються в повністю заболочених заплавах малих річок із незадовільним стоком води, старицях, недіяльних руслах річок, ставках, котрі заростають, де тривалий час «стоїть» повенева або тала вода.

Найбільше в різноманітних асоціаціях на цих болотах представлені угруповання, сформовані типовими видами: *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Typha latifolia* L., *T. angustifolia* L., *Glyceria maxima* (Hartm.) Holmb., *Iris pseudacorus* L. На менш обводнених ділянках зростають угруповання з домінуванням *Scirpus sylvaticus* L., *Carex acuta* L., *C. acutiformis* Ehrh., *C. riparia* Curt., *Equisetum palustre* L., *Leersia oryzoides* (L.) Sw., *Mentha verticillata* L., *M. longifolia* (L.) Huds.

Формація *Phragmiteta australis* є найпоширенішою з-поміж усіх високотравних рослинних угруповань в регіоні, вона виявлена в заплавах багатьох річок і їхніх приток, заростаючих ставках, низькодіяльних руслах.

Наявні фітоценози мають бідний флористичний склад і, як правило, спрощену одно- або двох'ярусну будову. В більшості випадків основним домінантом рослинних угруповань є *Phragmites australis*, на який припадає 85—98 % загального покриття ценозів. Висота травостою сягає 3,0—3,5 м, у менш обводнених місцях — 2,0—2,5 м. На постійно обводнених ділянках *Ph. australis* формує густі однорідні зарості зі щільним травостоєм, що зумовлює низьку видову насиченість (у середньому 5—8 видів). Це є визначальним фактором у структурі даних болотних угруповань. Не менший вплив на структуру та видовий склад здійснює антропогенний чинник. У разі частого випалювання, викошування або засмічення побутовими відходами збільшується кількість видів у фітоценозах.

Серед співдомінантів *Ph. australis* можна відзначити *Carex acuta*, *Calystegia sepium* (L.) R. Br. і *Humulus lupulus* L., які в рослинному покриві становлять 3—15 %.

За умов, коли вода стоїть на рівні 20—80 см, у верхів'ях заболочених річок часто трапляються угруповання з домінуванням *Typha latifolia* і *T. an-*

gustifolia Найпоширенішою серед них є монодомінантна асоціація *Typhetum (latifolie) purum*. Її домінант — *T. latifolia*, проективне покриття якого сягає 98 %. Разом із ним зі сталістю 80—90 % ростуть *Scirpus sylvaticus* L., *Mentha longifolia*, *Epilobium hirsutum* L., *Sonchus palustris* L., *Typha angustifolia* L., *Phragmites australis*; 50—80 % — *Glyceria maxima* (Hartm.) Holmb., *Calystegia sepium*, *Equisetum fluviatile* L., *Alisma plantago-aquatica* L., *Urtica dioica* L., *Lemna minor* L.; менше 50 % — *Ranunculus repens* L., *Persicaria amphibia* (L.) Delarbre, *Equisetum palustre* L., *Carex riparia*, *Lythrum virgatum* L. та інші види.

Рогозові угруповання мають спрощену структуру з чітко виявленим одним, рідше — двома ярусами. Внаслідок щільності травостою та обводненості місцезростання ці угруповання характеризуються також бідним флористичним складом. За умов помірного зволоження флористичний склад збагачується за рахунок інвазії лучно-болотних видів зі злаків і різнотрав'я. Коли рівень ґрунтових вод знижується, *Typha* поступово втрачає ценотичні властивості в травостої та майже повністю зникає зі складу фітоценозів.

Досить часто по зниженнях і окраїнах водойм, заплавах малих і середніх річок трапляється формація *Glycerieta maximae*. На досліджуваній території вона представлена асоціаціями *Glycerietum (maximae) purum*, *Gl. mentosum (aquaticae)*, *Gl. lemnosum (gibbae)*, *Gl. agrostidosum (stoloniferae)*, *Gl. caricosum (acutae)*, *Gl. caricosum (ripariae)*. На домінанти припадає, як правило, 85—95 %, співдомінанти — 10—15 %. В угрупованнях зростають *Sparganium erectum* L., *Bistorta officinalis* Delarbre, *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre, *Ranunculus repens* L., *Rorippa palustris* (L.) Besser, *Rumex hydrolapathum* Huds. та інші види з проективним покриттям 1—2 % і менше.

Чагарниково-трав'яні болота, хоча й трапляються часто, великих площ не займають і утворюються насамперед у притерасній частині заплавних боліт. Переважають серед них ценози формацій з домінуванням *Salix cinerea* L. і *S. triandra* L. Зімкнутість крон у середньому становить 0,5—0,7, висота деревостану — 5—6 м. У трав'яному ярусі найчастіше зростає *Scirpus sylvaticus* L. із проективним покриттям 60—80 %, рідше — *Equisetum palustre*, *Epilobium hirsutum*, *Cirsium palustre* (L.) Scop., *Sonchus palustris* L., *Lycopus europaeus* L., на які припадає 10—20 %.

Друга група боліт — долинні (вони займають днища реліктових долин і живляться за рахунок ґрунтових вод і джерел) у даному регіоні представлена

дещо менше. Ми виявили такі болотні масиви в Хмельницькій обл. — поблизу сіл Колодіївка, Гаврилівці, Врублівці, Китайгород Кам'янець-Подільського району та с. Рахнівка Дунаєвського р-ну; в Тернопільській обл. — поблизу с. Зелений Гай Заліщицького р-ну та с. Шупарка Борщівського р-ну.

Болотні масиви цієї групи характеризуються меншою обводненістю, вода на поверхні ґрунту спостерігається лише в ранньовесняний період або в місцях виходу джерел. Серед рослинного покриву найчастіше трапляються угруповання з домінуванням у другому трав'яному ярусі кореневищних осонок, переважно *Carex acuta* і *C. acutiformis*.

Варіанти асоціацій з пануванням *Carex acuta* такі: *Caricetum (acutae) juncosum (effus.)*, *C. (acutae) ranunculosum (repen.)*, *C. (acutae) filipendulosum (ulmar.)*, *C. (acutae) scirpetosum (sylv.)*, *C. (acutae) mentosum (long.)*, *C. (acutae) purum*. Травостій в усіх асоціаціях густий (90—100 % проективного покриття), 100—120 см заввишки, найчастіше триярусний. У першому ярусі, з частотою трапляння 70—80 %, виявлено *Lythrum salicaria* L., *Sonchus palustris*, *Juncus effusus* L. із проективним покриттям 1—3 %. Другий ярус утворений переважно *Carex acuta* (80—85 %) та іншими видами, на які припадає 5—7 %: *Epilobium hirsutum* L., *Galium uliginosum* L., *G. rivale* (Sibth. et Smith) Griseb., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim., *Mentha verticillata*, *M. arvensis* L., *Lycopus europaeus* L. У формуванні травостою третього ярусу найчастіше беруть участь *Ranunculus repens* L., *Lysimachia nummularia* L., *Persicaria hydropiper*, *Agrostis stolonifera* L. та інші види з різною частотою трапляння.

Болотні масиви з домінуванням *Carex acutiformis* поширені рідше. Угруповання теж триярусні, густі (90—95 %), висота травостою 100—120 см, мортмаса — до 60 %. Домінанта має високе проективне покриття (60—65 %), а участь інших видів незначна. Серед них найбільш ценотично активні *Carex acuta* (5—7 %), *Lycopus europaeus*, *Eleocharis palustris* (L.) Roem. et Schult., *Caltha palustris* L., *Agrostis stolonifera*, на які припадає по 2—3 % загального покриття.

На долинних болотах зі змінним зволоженням часто утворює монодомінантні зарості *Scirpus sylvaticus* L. Загальне проективне покриття травостою — 90—95 %, висота — 100—120 см. Угруповання переважно триярусні. Найпоширеніші асоціації з його домінуванням *Scirpetum (sylv.) equisetosum (pal.)*, *Scirpetum (sylv.) mentosum (aquat)*. В обох випадках на домінанти припадає 80—85 % проективного по-

криття. В першій асоціації у формуванні травостою беруть також участь *Equisetum palustre* (8–10 %), *Scrophularia umbrosa* Dumort., *Epilobium hirsutum*, *Ranunculus repens* (по 1–2 %), *Urtica dioica* L., *Mentha longifolia*, *Epilobium parviflorum* Schreb. (< 1 %) та інші види, що трапляються поодинокі. В другій асоціації співдомінантом є *Mentha aquatica* L. (10–15 %). Серед інших видів найбільше поширені *Lythrum salicaria*, *Equisetum palustre*, *Ranunculus repens* і *Poa trivialis* L.

Деколи *Scirpus sylvaticus* сам виступає співдомінантом у таких угрупованнях: *Caricetum (acutae) scirpetosum (sylv.)*, *Menthetum (long.) scirpetosum (sylv.)*, *Typhetum (lat.) scirpetosum (sylv.)*. На нього припадає 10–15 % усього покриття. Видове різноманіття утворюють близько 10–12 видів. Такі асоціації є перехідними між монодомінантними осоковими, розговинними та очеретяними.

У місцях виходу джерел або в улоговинах, де часто збирається вода, формуються також високотравні угруповання з домінуванням *Phragmites australis*, *Typha latifolia* й *T. angustifolia*. Проте ці угруповання значно різняться від подібних, заплавлених, що утворюються в умовах достатнього зволоження. Висота травостою зазвичай не перевищує 200–220 см, загальне проективне покриття — 90–95 %; на домінанту припадає не більше 75–80 %. Серед співдомінантів слід відзначити *Equisetum palustre*, *Poa palustris*, *Agrostis stolonifera*, *Carex acutiformis*, *Scirpus sylvaticus*, які мають 10–15 % загального покриття. Видовий склад більше насичений, у фітоценозах зафіксовано в середньому 12–15 водно-болотних видів. Зі сталістю 70–80 % трапляються *Geranium palustre* L., *Lysimachia nummularia* L., *Mentha verticillata*, *Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla, *Rubus caesius* L., *Galium aparine* L., *Epilobium hirsutum*, *Sonchus palustris* та інші види. Крім вищеназваних, в угруповання часто потрапляють лучні та лучно-болотні види з суміжних територій.

Третя група боліт — схиліві, або висячі, представлена найменше. Вони утворюються в місцях виходу джерел, частіше з верхньої або середньої частини схилу (з нахилом 10–15°). Площа цих боліт незначна — не перевищує 1–2 га.

Ми описали шість таких болотних масивів: п'ять — у Кам'янець-Подільському р-ні Хмельницької обл. (поблизу сіл Грушка та Сурженці, а також три масиви за урочищем Совиний Яр, між селами Вихватнівці та Крушанівка) й один — у Могилів-Подільському р-ні Вінницької обл. (за с. Вендичани).

Рослинний покрив висячих боліт дуже різноманітний і змінюється в межах одного болотного масиву залежно від крутизни схилу та кількості вологи, яка з'являється на поверхні.

У місцях виходу джерел, переважно в середній частині болотного масиву, утворюються угруповання з домінуванням *Phragmites australis*. Вони щільні (85–90 % проективного покриття) й високі (2,0–2,5 м, інколи до 3 м). У цих місцях ґрунт вологий, при натисканні видавлюється вода. На домінанти припадає 60–80 %, серед співдомінантів найчастіше відзначаються *Carex acuta*, *Equisetum palustre* і *Filipendula ulmaria*. Характерною рисою цих ценозів, як і взагалі висячих боліт, є наявність у травостої значної кількості суходільних видів, що проникають сюди з оточуючих лучних ділянок, полів, доріг. Особливо багато їх по краях угруповань та в місцях, де ґрунт сухіший і *Phragmites australis* перебуває в пригніченому стані. Це, насамперед, *Poa pratensis* L., *Galium aparine* L., *Trifolium pratense* L., *Phalacrolooma annua* (L.) Cass., *Tussilago farfara* L., *Achillea millefolium* L., *Geum urbanum* L., *Plantago major* L., *P. media* L., *Arctium lappa* L., *Mentha arvensis* L., *Equisetum arvense* L. Різноманіття таких фітоценозів складає 15–25 видів, а в разі втручання людини (випалювання, викошування) змінюється співвідношення видового складу — зростає кількість лучних і адвентивних видів.

Поряд із угрупованнями *Ph. australis* на менш зволених ділянках утворюються асоціації з домінуванням *Scirpus sylvaticus*. Проективне покриття травостою становить 95–100 %, висота — 100–120 см. Часто накопичується мортмаса завтовшки понад 10 см, унаслідок чого пригнічується ріст інших компонентів різнотрав'я. Виявлені нами асоціації були утворені або виключно *S. sylvaticus*, або з участю різних видів роду *Mentha* (*M. aquatica*, *M. verticillata*, *M. longifolia*). На домінанту припадає 50–80 %, на співдомінанти — 20–40 %. Звичайними компонентами таких угруповань є види болотного різнотрав'я, зокрема *Lythrum salicaria*, *Epilobium hirsutum*, *Equisetum palustre*, *Sonchus palustris*, *Cirsium palustre* (L.) Scop., *Eupatorium cannabinum* L., на які припадає 1–2 %. Видове різноманіття становить близько 12–15 видів.

Ці ценози відрізняються від висячих боліт Північного Поділля, де поширені осоково-гіпнові й навіть пухівково-гіпнові угруповання. Як зазначали М.І. Котов (1929) і Ю.Д. Клепов (1935), у їх флорі виявлена значна кількість північних елементів, у тому числі навіть видів роду *Sphagnum*.

У нижній частині схилу, поступово переходячи на прилеглі луки, поширюється формація *Cariceta acutae*. На схилових болотах Середнього Придністров'я в ній наявні такі асоціації: *Caricetum (acutae) purum*, *C. (acutae) ranunculosum (repens)*, *C. (acutae) epilobiosum (hirsutum)*. Найпоширенішою є монодомінантна асоціація *Caricetum (acutae) purum*. Едифікатор — *Carex acuta* з проєктивним покриттям 90—95 %, висота травостою — 80—85 см. У межах угруповання з незначним покриттям (2—3 %) зростають *Carex vulpina* L., *Mentha verticillata*, *Lycopus europaeus*, *Valeriana officinalis* L., *Lythrum salicaria* та інші види, які трапляються поодинокі. Усього в фітоценозах цієї формації нараховується до 10—12 видів квіткових рослин.

Висновки

Отже, болота Середнього Придністров'я представлені переважно осоковими угрупованнями та ценозами гідрофільного високотрав'я. Найбільші за площею болотні екосистеми належать до групи заплавних боліт і характеризуються синтаксономічним багатством, оптимальною збереженістю структури та флористичною бідністю. Але у зв'язку зі змінами гідрологічного режиму ґрунтів, спричиненими господарською діяльністю людини (засмічення побутовими відходами, випалювання), постійно змінюється видовий склад фітоценозів. Це призводить до повного зникнення деяких видів і появи бур'янових, зокрема адвентивних видів. Водночас гідрологічна роль болотних фітоценозів надзвичайно важлива, а тому їх необхідно охороняти. Ми запропонували ввести низку масивів до зони регульованої рекреації НПП «Подільські Товтри».

Автор висловлює щире подяку доктору біологічних наук, професору Л.С. Балашову та канд. біол. наук, доценту Л.Г. Любінській за надану допомогу при проведенні польових робіт і підготовці статті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андржєвський А. Ботанический очерк местности, лежащей между Бугом и Днестром от реки Збруч до Черного моря // Зап. общ-ва сел. хоз-ва Южной России. — 1855. — № 2. — С. 63—78.
2. Балашов Л.С., Андриенко Т.Л., Кузьмичев А.И., Григора И.М. Современное состояние болот Лесостепи // Изменение

- растительности и флоры болот УССР под влиянием мелиорации. — Киев: Наук. думка, 1982. — С. 110—121.
3. Богацький Д. Матеріали до флори Кам'яниччини // Зап. Кам.-Под. наук. т-ва при УАМ. — 1928. — № 1. — С. 50—84.
 4. Боч М.С., Рубцов Н.И. О болотных массивах западных районов Подольской возвышенности // Ботан. журн. — 1962. — № 4. — С. 506—518.
 5. Брадис Е.М., Балашов Л.С. Болота Западной Подолии // Природа болот и методы их исследований. — Л.: Наука, 1967. — С. 43—46.
 6. Геоботаничне районування Української РСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 303 с.
 7. Геренчук К.И. Область Вольнской возвышенности // Физ.-географ. райониров. Украинской ССР. — К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. — С. 155—165.
 8. Заверуха Б.В. Флора Вольно-Подолии и ее генезис. — Киев: Наук. думка, 1985. — 192 с.
 9. Зелінка С.В., Балашов Л.С., Шиманська В.О. Болотні заказники Західного Поділля // Укр. ботан. журн. — 1984. — 41, № 6. — С. 77—81.
 10. Клеопов Ю.Д. Про геоморфологічні мотивації розвитку рослинного вкриття УРСР // Журн. Ін-ту ботан. УАН. — 1935. — № 5. — С. 13—74.
 11. Козак М.І. Водно-болотні угіддя Західного Поділля: стан та особливості рослинного покриву // Актуальні пробл. ботан. та екол.: Конф. мол. учен.-ботан.: тези допов. — Канів, 2004. — С.108—109.
 12. Козак М.І. Рослинність водно-болотних заказників Західного Поділля // Актуальні проблеми ботаніки та екології. Мат-ли конф. мол. учен.-ботан. — К.: Фітосоціоцентр, 2008. — № 2. — С. 94—97.
 13. Котов М.І. Основні риси рослинності Проскурівської округи у зв'язку з її ґрунтами // Мат-ли досліджень ґрунтів УРСР. — 1929. — № 2. — С. 21—24.
 14. Кузнецова Г.О. Флора і рослинність Середнього Придністров'я // Мат-ли до вивч. природ. ресурсів Поділля. — Тернопіль; Кременець, 1963. — С. 113—115.
 15. Любінська Л.Г. Історія вивчення флори Кам'янич-Подільського // Біорізноманіття Кам'янич-Подільського. — Львів: Ліга-Прес, 2004. — С. 23—27.
 16. Новосад В.В., Крицька Л.І., Любінська Л.Г. Фітобіота національного природного парку «Подільські Товтри». Судинні рослини. — К.: Фітон, 2009. — 292 с.
 17. Новосад В.В., Крицька Л.І. Фіто- та флорорізноманіття Середнього Придністров'я. Судинні рослини. — К.: Фітон, 2010. — 303 с. (Анотований конспект спонтанної флори; т. 1, т. 2).
 18. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
 19. Типы болот СССР и принципы их классификации. — Л.: Наука, 1974. — 254 с.
 20. Торфово-болотний фонд УРСР, його районування та використання / Є.М. Брадіс, А.І. Кузьмичов, Т.Л. Андриенко, Є.Б. Батячов. — К.: Наук. думка, 1973. — 263 с.

Рекомендує до друку

Надійшла 23.11.2012 р.

Д.В. Дубина

И.А. Кузь

Камянец-Подольский национальный университет
имени Ивана Огиенко, г. Камянец-Подольский, Украина

ФЛОРИСТИЧЕСКАЯ И ЦЕНОТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА БОЛОТ СРЕДНЕГО ПРИДНЕСТРОВЬЯ

В результате проведения геоботанических исследований в 2011—2012 гг. на территории Среднего Приднестровья было выявлено 29 болотных массивов в 22 населенных пунктах и сделано около 120 полных геоботанических описаний. По растительному покрову подавляющее большинство болот — травяные или кустарниково-травяные, реже встречаются лесные.

Наиболее распространенным геоморфологическим типом являются пойменные болота. На них довольно широко в разнообразных ассоциациях представлены высокотравные камышовые, камышово-осоковые, рогозовые, манниковые ценозы, которые флористически бедны и однообразны. Среди растительного покрова долинных болот чаще всего встречаются сообщества с доминированием во втором травяном ярусе корневищных осок, преимущественно *Carex acuta* L. и *C. acutiformis* Ehrh. Растительный покров склоновых болот очень разнообразен и изменяется в пределах одного болотного массива несколько раз в зависимости от высоты склона и количества влаги, которая выходит на поверхность.

Ключевые слова: Среднее Приднестровье, болото, сообщество, доминирование.

I.A. Kuz'

Ivan Ogienko National University, Kamenets-Podilskiy, Ukraine

DIVERSITY AND PHYTOCOENOTIC STRUCTURE OF THE BOGS WITHIN THE MIDDLE PRIDNESTROVYA AREA

As a result of geobotanical studies in 2011—2012 within the Middle Pridnestrovyia area, 29 bogs near 22 settlements were found. About 120 complete geobotanical descriptions have been made. Majority of the bogs have herbaceous or shrub-herbaceous cover, rarely forest vegetation.

The most widespread geomorphological types are back swamps. On them, various associations with prevailing reed, reed-sedge, cattail and mannagrass communities with rather poor flora are represented. On the valley bogs, more frequent is vegetation with the rhizome sedges predominant in the second herbaceous layer, mainly *Carex acuta* L. and *C. acutiformis* Ehrh. Plant cover of hanging bogs is highly variable within the limits of the bog depending on height of a slope and amount of moisture on its surface.

Key words: Middle Pridnestrovyia, bog, association, prevalence.